

-A, -AKETA -(R)IKEUSKAL HIZKERETAN ZEHAR

Urtzi Etxeberria
(IKER, UMR5478)

Abstract¹

The aim of this paper is to make an as thorough as possible a description of both the Basque so-called definite article and the partitive particle -rik across its various dialects. The reason why I concentrate on these two elements is because they are related to each other; the partitive -(r)ik is taken to be the morpheme that is used in polarity contexts instead of the existential interpretation of the definite article -a(k). The paper does not aim at giving neither a syntactic nor a semantic analysis of these two morphemes, and it should only be taken as an initial approximation to the topic. Thus, this paper (together with some other papers that have recently appeared, cf. Manterola (2008), Santazilia (2009), Etxeberria and Etxepare (2009), Etxeberria in prep., as well as some older ones, cf. Txillardegi 1977, Irigoien 1985 among many others) will hopefully be the spearhead to the analysis of the functional structure of the Basque noun phrase.

1. Sarrera

Lan honek helburu xumea du: izenburuak berak dioen bezala, euskal hizkeretan, batetik, euskarazko *artikulu definitu* deituak (forma singularrean zein plurallean) eta, bestetik, forma partitiboak izan ditzaketen erabilerean eta beren arteko harremanaren berri ematea (edo ematen saiatzea) da, azken batean, elementu hauen portaera deskribatzea. Nahiz eta momentuz analisi sintaktiko zein semantiko zehatzik eskaini ez zaion kontu honi, jakina da euskal hizkeretan zehar ez direla berdintzen elementu hauek. Aldakortasun nabariena mendebalde/erdialdeko euskararen eta ekialdekoaren artean gertatzen delarik, lan honen ardatza berdintasun eta desberdintasun horiek zein diren azaltzea izango da, ahal den neurrian behintzat. Lan honen helburua, esan dezadan hasieratik, ez da hainbeste elementu hauen eta beraiek bultzatzen sintaxiaz arduratzea (nahiz eta zerbait aipatuko den horretaz ere); halere, etor-

---

¹ Eskerrak eman nahi nizkieke Beatriz Fernández, Pablo Albizu eta Ricardo Etxepareri bilduma honetarako artikulu hau idazteko gonbidapena luzatu izanagatik. Eskerrak baita iparraldeko euskararen datuekin lagundu didaten Beñat Oihartzabal, Aurelia Arcocha, Xarles Bidegain, Battittu Coyos, Maia Duguine, Maider Bedaxagar eta Isabelle Duguineri. Eskerrak baita Beñat Oihartzabal, Jasone Salaberri eta Irantzu Epelderi *Norantz* proiekturako bildutako datuak nirekin partekatzeagatik. Ikerketa hau ondorengo proiektuen laguntzari esker burutu ahal izan da: Eusko Jaurlaritzako GIC07/144-IT-210-07; Eusko Jaurlaritzako Hm-2008-1-10; CNRSko Fédération Typologie et Universaux Linguistiques-eko FR2559 proiektua; ANRko TSABL (ANR-07-CORP-033) proiektua eta MCEko FFI2008-00240 proiektua.

kizun ez oso luzean horretarako bidea emango duela espero dut. Beraz, har dezagun lan hau azkenaldian argia ikusten ari diren (ikus, besteak beste, Manterola 2008, Santazilia 2009, Etxeberria eta Etxepare 2009, Etxeberria prestatzen) eta aurretik argitaratu izan diren beste lan batzuekin batera (Txillardeggi 1977, Irigoien 1985, beste askoren artean), euskararen izen sintagma eta honen egitura funtzionala euskal hizkeretan xehetzen eta argitzen saiatuko diren lanen abiapuntutzat.

Nire bizkarrak zaintze aldera, mendebalde/erdialde zein ekialde diodanean modu zehazgabean ari naiz hitz egiten, muga geografiko zehatzak non egon daitezkeen ez dakidala aitortu beharrean naizelarik. Hau esanda, lan honetan bi banaketa eremu bereziko ditugu.

(i) *-a(k)* artikulua ari garenean, alde batetik, bizkaiera, gipuzkera eta lapurtera izango ditugu (eta modu orokorrean hitz egingo dut euskara hauetaz ari naizenean, denak poltsa berean sartuz, nahiz eta beren artean derberdintasunak ere badiren) eta bestetik, zuberera eta erronkaria izango ditugu. Bizkaiera gipuzkera bezala portatzen dela asumitzen dut lan honetan; nik dakidala ez dago desberdintasunik artikularen eta partitiboaren erabilerari dagokionez behintzat (bizkaieraz erakuslea eta artikulua sintagma berean erabiltzeko aukeraz gain: *a gizon-a*), baina akaso azterketa sakonago eta zehatzago batek besterik esango liguke, ezetz espero eta uste dudan arren. Behe-nafarrera alde batera utziko dut, nahiz eta artikularen erabileran (nik dakidanez behintzat) zubererarekiko erakusten duen desberdintasuna predikatu posizioko artikularen erabileran agertzen baizaigu (*jestu hori ez da polit* behe nafarraz vs. *ume hori ez da polit*(a)* zubereraz), eta erabilera hori ez baitut lan honetan landuko (cf. Manterola 2008 datuen aurkezpen eta analisi posible baterako); ikus baita Santazilia (2009) ere. Bi hizkera hauen arteko desberdintasun bakarra hori baldin bada, behe-nafarrera zubererarekin lerratu ahal genuke. Era berean, ohar zaitezte ez dudala Nafarroako euskara aipatzen (erronkaria alde batera uzten badugu); honen arrazoia zintzotasunari zor zaio, ez baitut hango euskarako datuen bilketarik egin; nago, halere, gipuzkeraren antzeko portaera erakutsi beharko lukeela (berriro ere, erronkaria alde batera uzten dugularik).

(ii) *-rik* partitiboaz ari garenean, aldiz, banaketa honelakoa izango da: (i) Bizkaiko eta Gipuzkoako (eta Nafarroako) euskara, (ii) Lapurdiko, Zuberoako eta Erronkariko euskara.

Lan hau jarraian zehazten den bezala dago antolatua. Bigarren atalean artikulua definituak euskal hizkeretan zehar duen erabileraren bueltan ibiliko naiz ahalik eta deskribapenik zehatzena emateko helburuarekin. Hirugarren atalean, berriz, *-rik* partitiboan zentratuko gara, eta artikulua definituarekin eginda bezala, beraren erabilera euskaretan zehar zein den azalduko dut.

2. *-a(k)* artikulua definitua

Jakina da euskarazko *artikulu definituak* inguruko hizkuntzetako artikulua definituek dutena baino erabilera zabalagoa duela (atal honetan aurreraxeago ikusiko dugunez). Erabilera zabal honi zor zaio *artikulu definitua* letra etzanetan jartzea. Eskura datorkigu hemen Trasken (2003: 119) aipua: “The label definite article is misleading, since this article is of a much broader use than the English definite article.”

Trasken aipu honetan euskarako *-a* morfema ingeleseko artikulua definituaren erabilerarekin alderatzen da, baina aipu berdin-berdina egin genezake alderatutako artikulua definitua frantsesekoa edo espainierakoa balitz. Eta bai, arrazoi du Traskek, mendebaldeko euskaretan (edo euskara batuak artikuluari ematen dion erabileran) bakarrik oinarritzen bagara behintzat; izan ere, euskarako artikulua definituaren erabilera aipatu ditugun hizkuntza horietako artikulua definituarena baino askozaz ere zabalagoa da mendebaldeko euskaretan, eta askotan ageri da beste hizkuntzetan artikulurik agertuko ez litzatekeen tokietan, esaterako, predikatuetan edo perpaus existentzialetan. Are gehiago, Trasken aipu honi serioski jarraitzen bagatzaizkio, euskarazko *artikulu definitua* ez dela benetan *definitua* pentsatzera eraman gaitzake. Lan honetan, halere, euskarako *-a* morfema beti artikulua definitua dela eta beti posizio sintaktiko berean sortzen dela asumituko dugu, Etxeberria (2005, 2007) lanei hertsiki jarraituz, non argudiatzen den *-a* determinatzaile (D) definitua eta singularreko $\emptyset$ eta pluraleko *-k* numero markak posizio sintaktiko desberdinetan sortzen direla: *-a* Determinatzaile Sintagmaren (DS) buruan, numero markak Numero Sintagmaren (NumS) buruan. Nolanahi ere, lanaren helburua ez da lan horietan esandakoaren aldeko argudiorik ematea, eta besterik gabe proposamen hori ontzat hartuko dugu; irakurlea lan haietara zuzentzen dut; ikus baita Manterola (2009) ere, non artikulua definituaren analisi diakroniko bat proposatzen den.²

Pasa gaitezen orain *-a* morfemaren portaera deskribatzera. Euskal artikulua definitua oro har ezin da bakarrik agertu, atzizki baten moduan portatzen da, eta *-a* (singularreko forman) edo *-ak* (pluraleko forman) moduan gauzatzen da.

- (1) a. gizon-a   b. gizon-ak

Mendebaldeko aldaeretan pluraleko *-ak* formarekin batera hurbileko plurala ere badugu: *-ok*.³

- (2) gizon-ok

Artikulua izen sintagmaren azken gunean agertzen zaigu, dela izenari lotuta, dela adjektibo bati lotuta.⁴

- (3) a. moto gorri-a   b. moto gorri haundi-a   c. moto gorri haundi polit-a

...

² Beste autore batzuen arabera, *-ak* euskal artikulua plurala elementu bakar baten moduan analiza daiteke: cf. Goenaga (1978), (1991), Euskaltzaindia (1993), Ticio (1996), Arriagoitia (1997), (1998), (2002), (2003), (2004), (2006), Rodriguez (2003), Trask (2003).

³ Gaur egungo euskaran hurbileko singularrik ez dugun arren, testu zaharretan posible da *-ori*, *-or*, *-au* edo *-o* bezalako formak aurkitzea. Gaur egungo bizkaieran singularreko *-o* *hemen bertan* bezalako kasuetan aurki daiteke (*hemen bertan* ere erabiltzen da gaur egungo bizkaieran).

⁴ Oro edo *franko* bezalako kuantifikatzaileekin gertatzen dena albo batera utzita: *ikasle-ak oro*, *ebiztari-a(k) franko*. *Ikasle-eta-tik asko* bezalako egitura partitiboetan ere artikulua ez da sintagmaren bukaeran agertzen izenaren eta kasu ablatiboaren artean baizik. Ikus Etxeberria (2008) datuen aurkezpen zabal baterako eta analisi posible baterako.

Oro har, euskarako *-a* morfemaren propietateak aurreko paragrafo hauetan eskainiak lirerateke.⁵ Has gaitezen orain euskal hizkeretan elementu honek duen portaera eta erabilera zabalari begirada bat ematen.

2.1. Bizkaitik Lapurdira, Gipuzkoatik pasaz

Onartu izan da, lan askotan aipatzen den bezala, —ikus Laka (1993), Artiagoitia (1997), (1998), (2002), besteren artean— euskaran izen biluzirik (IB) ezin daitekeela argumentu bezala erabili eta artikulua presentzia ezinbestekoa dela perpausa gramatikala izango bada.^{6,7} Hauxe da, hain zuzen ere, atal honetan kontuan hartzen ari garen euskarretako *-a* artikulua definituaren propietate bereizgarrietako bat, ondorengo adibideek argiro erakusten duten bezala.

(i) Subjektu posizioan:

- (4) a. Irakasle*(-a) berandu etorri zen
b. Irakasle*(-ak) berandu etorri ziren

(ii) Objektu posizioan:

- (5) a. Martxelek pilot*(-a) hartu zuen
b. Martxelek pilot*(-ak) hartu zituen

(iii) Zehar Objektu posizioan:

- (6) a. Jonek gizon*(-a)-ri eskua eman dio
b. Jonek gizon*(-e)-i eskua eman die

---

⁵ Bada euskara guztietan jasotzen den euskal artikulua beste erabilera bat: *-a(k)* morfemaren presentzia beharrezkoa da baita *kuantifikatzaile sendo* deituekin ere ('strong quantifiers' Milsark-en 1977 lanaz geroztik). Ikus (i):

(i) Ikasle guzti*(-ak) berandu etorri ziren

Halakoetarako, Etxeberria (2005, 2008, 2009) eta Etxeberria & Giannakidou (2009) lanek argudiatu dute artikulua kuantifikatzailearen dominioaren testuinguru-murriztapena ageriko sintaxian gauzatzen duela.

⁶ Determinatzaile indefinitu baten, (ia), edo *kuantifikatzaile ahul* deitu baten, (ib), —ikus Etxeberria (2005), (2008, prestatzen)— presentziak ere gramatikaltasuna eman diezaiokie perpausari. Hauek ere ez ditugu lan honetan tratatuko.

(i) a. Mutil bat berandu iritsi zen.   b. Mutil asko/batzuk/ugari berandu iritsi ziren.

Ohar bedi irakurlea adibide hauetan ezin daitekeela *-a* morfema erabili, eta hau euskara guztietan mantentzen den beste propietate bat dela (ikus Etxeberria 2008, prestatzen, datu hauen aurkezpen zabalago baterako eta anali posible baterako).

⁷ Sarreran esan dudana bezala, lan honetan euskal artikulua definituak (eta *-rik* partitiboak) argumentu posizioan jasotzen duen erabileraz arduratuko gara soilik. Halere, eta hau ere pasieran aipatu dugu sarreran, ez da hori bere erabilera bakarra, predikatuekin ere ager baitaiteke: *Jon ikaslea da* vs. *Jon ikasle dago*; kasu horietan partizipioaren edo izaera-mailako predikazioaren ('individual-predicate') papera betetzen du; ikus besteak beste Zabala (1993), (2003), Artiagoitia (1997), Eguren (2005), (2006), Matushansky (2005) analisi posibletarako. Erabilera honetan ere badaude aldeak mendebaldeko eta ekialdeko euskararen artean; ikus Manterola (2008), Santazilia (2009).

Argumentu posizioan IBrik agertu ezin badaiteke mendebaldeko eta erdialdeko euskaretan, IB-ak erabili ditzaketan hizkuntzetan IB bidez adierazi daitekeena euskaraz nola adierazi ote daitekeen galdera sortzen zaigu.⁸ Ingeleseztan eta beste hizkuntza germaniko batzuetan, adibidez, izen pluralak eta masa izenak D-rik gabe erabil daitezke espezie irakurketak (7) zein irakurketa existentzialak adierazteko (8).⁹

- (7) a. *Fishes* appeared 390 million years ago
 arrain.pl agertu.lehen milioi urte.pl dela
 b. *Silver* has the atomic number 47
 zilarra dauka D.sg atomiko zbkia.
- (8) a. Garazi has eaten *olives*
 Garazi aux jan oliba.pl
 b. *Moles* are ruining my parents' vegetable garden
 sator.pl aux hondatzen nere guraso.pl.gen baratzea

Fenomenora gerturatzearekin batera, eta lehenago ere esan dugunez, ohar gaitzeko euskal artikularen erabilera hizkuntza erromantzeetako edo ingeleseko determinatzaile definituaren erabilera baino zabalagoa dela: (4), (5) eta (6) adibideetako ohiko interpretazio erreferentzian ez ezik, beste hizkuntza batzuetan —hala nola, espainieran edo ingelesean; ez ordea frantsesean, ezin baitu IBrik erabili koordinaziozko testuinguruetan ez bada; ikus Roodenberg (2004)— IBak erabiliko genituzkeen testuinguruetan ere agertzen zaigu euskal artikulua. Hasteko, euskaraz, artikuludun izen bat espezie mailako predikatu batekin —‘kind level predicates’, Carlson (1977); ikus baita Krifka et al. (1995) ere— konbinatzen denean (adibidez, (7)an), ohiko irakurketa espezifikoa, hau da, irakurketa definitu estentsionala galdu eta espezie irakurketa hartzen du: Determinatzaile Sintagma (DS) osoak izenak denotatzen duen espeziari egiten dio erreferentzia (eta irakurketa intentsional bat bultzatzen du mundu eta egoera posible guztietan multzoaren pluralitate handienari erreferentzia egiten diona).

- (9) a. Dinosauru-ak aspaldi desagertu ziren.
 b. Nitrogeno-a ugaria da gure unibertsoan.

(9)ko adibideetan, *dinosauruak* eta *nitrogenoa* DS-ek ez diote dinosauru multzo jakin bati edo nitrogeno kantitate jakin bati egiten erreferentzia, baizik eta (lehenago adierazi dudana bezala) dinosauruen espeziari eta nitrogenoaren espeziari (edo nitrogeno likidoari bere osotasunean).

Erabilera honetaz aparte, euskarako DS definituak (pluralak eta masa izaeradunak betiere, DS singular definitu batek oro har ez baitezake irakurketa existentzialik

⁸ Lan honetan, euskara alde batera utziz, gehien aipatuko ditugun hizkuntzak ingelesa, espainiera eta frantsesa izango dira; hizkuntza hauek IBak erabiltzeko garaian propietate desberdinak erakusten dituzte. Artikulurik gabeko hizkuntzak ere badira: errusiera, koreera, japoniera, txinera, dene sulinera, besteak beste. Hizkuntza hauek (in)definitutasuna modu desberdinetan markatzen dute, dela hitz hurrenkera, dela testuinguru, dela kasu marka bidez. Ez gara lan honetan hizkuntza hauetako IBen portaera aztertzen hasiko, pasaera aipamenen bat egingo den arren.

⁹ Masa izenak ere atomikoak direla asumitzen dut (ikus (26)), nahiz eta atomizitate hau izen zenbarkarriarekin alderatuz lausagoa den; ikus Chierchia (1998), (2009).

lor —ikus halere (11)-(12)) objektu-zuzeneko posizioan agertzen direnean ez dute (berriro ere) nahitaez multzo zehatz bati erreferentzia egin beharrik eta (8)ko adibideek adierazten duten interpretazio *existentziala* deitua lor dezakete (ikus Carlson 1977, besteak beste). Hau da, (10)eko adibideetan ez dugu ez goxoki multzo jakin batez ez ardo kantitate jakin batez hizketan aritu beharrik.¹⁰

- (10) a. Unaxek goxoki-ak jan ditu.   b. Bartolok garagardo-a edan du.

Ohar zaitzete (10)eko esaldietan DS objektuek ez dezaketela espezie irakurketa deitua lortu. Halere, bai da posible irakurketa espezifiko definitua, hau da, espainierako glosak eskainiko bagenitu (10a) eta (10b) bi modutara interpreta genitzake: lehena, ‘Unax ha comido *caramelos*’ edo ‘Unax (se) ha comido *los caramelos*’ bezala; eta bigarrena, ‘Bartolo ha bebido *cerveza*’ edo ‘Bartolo (se) ha bebido *la cerveza*’ bezala.^{11,12}

Kasu hauetaz aparte, testuinguru jakin batzuetan DS definitu pluralek ez ezik singularrek ere jaso dezakete interpretazio existentzial deitua, (11)n erakusten dugunez. Lan honetan kasu hauek aipatu baino ez ditugu egingo, eta noski, ez gara erabilera honetzako analisi bat ematen saiatuko: ikus Rodriguez (2003), Etxeberria (2005, prestatzen) edo Eguren (2006) analisi formal posibletarako eta Manterola (2006) analisi diakroniko baterako.

- (11) Mattinek auto-a erosi zuen.

¹⁰ Hizkuntza erromantzeek estrategia desberdinak erabiltzen dituzte euskaraz artikuludun DS-aren bitartez lortzen dugun irakurketa existentziala lortzeko. Espainieraz eta italieraz IBak erabil daitezke objektu-zuzenetan (edo aditz ondorenera mugitutako subjektu ezakusatiboetan: *juegan niños en el parque*). Frantsesak aldiz, D partitiboa deitutako *des/du* erabili behar du (italierak ere badu D partitibo bat).

- (i) Espainieraz: a. Juan ha comido *caramelos*   b. Juan ha bebido *café*
(ii) Frantsesez: a. Pierre a mangé des sucreries   b. Elle a goûté *du vin*

Ikus, besteak beste, Chierchia (1998), Zamparelli (2000, 2002ab), Kleiber (1990), Bosveld-de Smet (1997), Heyd (2003), Suñer (1982), Bosque (1996) eta McNally (2004). Era berean, ikus Etxeberria (2005, 2007) ingeleseko IBek, frantseseko D partitibodun izenek eta euskarako artikuludun izenek lor dezaketen irakurketa existentzialaren analisi bateratu baterako.

¹¹ Euskarako DS definituak erakusten duen irakurketa existentziala azaltzeko hainbat modu erabili izan dira. Leku falta dela eta, ez naiz analisi horiek zein diren eta zertan desberdintzen diren azaltzen hasiko. Lan hauen artean Artiagoitia (2002, 2004) eta Etxeberria (2005, 2007) aipa genitzake; nik bigarren egilearen aldeko apustua egiten dut (eta ez egilea bera ezagutzen dudalako bakarrik).

¹² Irakurketa existentzial hau irakurketa indefinitu ere dei genezake; halere, badaude ageriko desberdintasun batzuk euskal artikulak (edo beste hizkuntza batzuetan, ingelesean edo espainieran kasu, izen biluziek) bultzatzen dezakeen eta benetako indefinituek (e.g. *bat*) lor dezaketen irakurketa existentzialaren artean: Interpretazio existentziala lortzen dutenean, euskarako DS definituak ez dira indefinitu soilak bezala portatzen eta besarkadura estua izango dute beti (indefinitu soilak ez bezala), ingeleseko IBek bezala.

- (i) a. # Nire aitak bi sator hil ditu ordubetez.   b. Nire aitak satorr-ak hil ditu ordubetez.

(ia) adibideko *bi sator* indefinituak besarkadura zabala baino ez dezake har *orbubetez* adizlagunaren gainerik [bi sator > adlg.]; lortzen dugun irakurketa bakarrean berdinak diren bi sator behin eta berriro hil ditu nire aitak, egoera nahiko berezi baten deskribapena, beraz; hortik (gutxienez) pragmatikoki arraroa izatea. (ib) adibidea, berriz, erabat zuzena da. Lortzen dugun irakurketa nire aitak sator desberdinak hil dituenekoa da eta DS definituak adizlagunaren azpiko besarkadura estua baino ez dezake har [adlg. > *satorrak*].

Esaldi hau bi modutara interpreta daiteke: irakurketa posible bat Mattinek auto jakin bat erosi dueneko da; adibidez, aurreko egunean aipatu zuen autoa: Citroën Bi Zaldi bat; bigarren irakurketa berriz ‘Mattinek *auto bat* erosi du’ perpausaren gutxi gorabeherako pareko bat litzateke non ez dakigun ze autoz ari garen (*auto baten* irakurketa ez-espezifikoaren pareko litzateke, beraz).

Halere, aipatu bezala, (12)ko [izen zenbagarri + D singular] sekuentziek (objektu zuzen posizioan) irakurketa existentziala testuinguru jakin batzuetan lortzen dute bakarrik: testuinguru estereotipatu deituetan, non jabegotasunak ere baduen zeresanik. (12)ko adibide guztiek jabegotasun kutsu ageriko bat dute: behin autoa/etxea erosita, auto hori eroslearena bihurtzen da; zerbait edukitzeak ere jabegotasunarekin erlazio hertsia du, baita zerbait gainean eramateak ere (e.g. txapela). Agerikoa da, beraz, DS singularreko hauek ez dutela irakurketa existentziala pluralek eta masa izenek lortzen duten erraztasunarekin lortzen.

(12) auto-a/etxe-a erosi, senarr-a/emazte-a eduki, txapel-a eraman, etab.

Hizkuntza erromantzeetan (espainieraz, frantsesez eta errumanieraz behintzat) (12) ko esamoldeek adierazten dutena adierazteko IB singularrak erabiltzen dira: ikus Bosque (1996) espainierako datuen aurkezpen zabal baterako; era berean, ikus Dobrovie-Sorin, Bleam & Espinal (2005), Espinal & McNally (2007) analisi posibleetarako.

(13) comprar coche/casa, tener marido/mujer, llevar sombrero, etab.

Halaber, ohar gaitezen, euskaraz, objektu mailako predikatu baten objektu zuzeneko posizioan agertzen den [izen zenbakarri + D singularra] sekuentziak normalean irakurketa espezifikoa bakarrik lortzen duela, (12)ko adibideetan ez bezala. Hau da, (14)koetan disko jakin batez, neska jakin batez eta egunkari jakin batez ari gara nahitaez, eta ezinezkoa da (12)ko adibideetarako aipatutako irakurketa existentzialak lortzea:

(14) disko-a erosi, nesk-a ikusi, egunkari-a irakurri, e.a.

Bada desberdintasun bat Bizkaia eta Gipuzkoako euskararen eta Lapurdiko euskararen artean. Gogoan izan ez naizela predikatuetako artikuluen erabilera tratatzen ari lan honetan. Entonazio neutroko esaldi existentzialetan, hiru euskarek artikulua erabiliko lukete normalean ((15a) zein (15b)).

(15) a. Bada ardoa hozkailuan   b. Hozkailuan ardoa dago

Aldiz, harridurazko entonazioa erabiltzen dugunean, posible da lapurteraz inolako artikulurik gabeko IB bat erabiltzea (16a); hegoaldeko euskaretan berriz, testuinguru horietan ere artikulua erabiliko genuke, (16b).¹³

(16) a. Bada jende hemen!!   b. Badago jendea hemen!!

¹³ Eztabaida liteke (15)eko adibideak benetan testuinguru existentzialak edo testuinguru lokatiboak diren. Ingelesezt, esaterako, testuinguru existentzialetan ezin daiteke determinatzaile definiturik erabili; testuinguru lokatiboetan, berriz, posible da determinatzaile definitua duen izen bat erabiltzea: cf. Freeze (1992), Bresnan (1994); ikus Etxeberria (prestatzen).

(i) a. There is a book on the table   [existentziala]
       b. The book is on the table   [lokatiboa]

Aipagarria da (16a)ko adibideak ‘jende asko/pila bat’ esanahia hartzen duela nahiz eta *jende* IBa erabili; hau da, (16a) *bada jende asko/pila bat hemen* perpausaren pareko litzateke, (15)eko adibideetako izenekin gertatzen ez dena.

2.2. Zuberua (eta Erronkari) edo artikulua noiz ez den erabiltzen

Aurreko ataleko euskarekin alderatuta, ekialdeko euskaretan (eta zubereraz eta erronkarieraz ari naiz kasu honetan) *-a* morfema gutxiago erabiltzen da eta posible dute posizio sintaktiko jakin batzuetan IBak erabiltzea (mendebaldeko euskaretan ezinezkoa dena; ikus Txillardegi (1977), Coyos (1999), Casenave-Harigile (2006), Etxebarne (2006) zubererako IBen erabileraren deskribapen baterako.¹⁴

Has gaitezen ikusten euskara hauetan IBak non erabil daitezkeen. Zubereraz IBak posible dira objektu zuzeneko posizioan, hau da, izenak artikulua, zenbatzaile ahul edo zenbatzaile kardinalik gabe, bakarrik erabil daitezke objektu zuzeneko posizioan.

- (17) a. Bortüan ikusi dut *behi, ardi eta mando* (Coyos 1999: 232)
 b. Dembora da (...) içan deçadan *diru* (Bourciez 1895)¹⁵
 c. *Sagar* ebatsi dü (Manterola 2006)
 d. Manexek *hur* edan dizü. Peiok *ogi* jaten dizü.

IB hauek aurretik (10)eko adibideetan aipatu dugun interpretazio *existentziala* (Carlson 1977) deitua lortzen dute. Interpretazio existentziala diogunean esan nahi dugu (17)ko adibideetan ez garela *behi, ardi, edo mando* jakin (espezifikoa) batzuen gainean hizketan ari, ez eta *diru* kantitate jakin baten gainean ere; *sagar*, ur eta *ogi* kantitatea ere ez da axola zaigun zerbait izango. Esperokoa den bezala, (17)ko adibideetan artikulua erabiliko bagenu, irakurketa espezifikoa lortuko genuke.

Testuinguru existentzialetan ere erabil daitezke IBak, hurrengo adibideek erakusten duten bezala:

- (18) a. Badüzü etüdiant arruan   b. Badüzü hur godaletin

Kontura bedi irakurlea IBen erabilera hau ez dela posible ez subjektu posizioan (dela kasu ergatiboan dela absolutiboan) ez zehar objektu posizioan ere, (19)-(20) adibideek argiro erakusten duten moduan:

Ohar zaitzete (15)eko eta (16)ko adibideetan masa-izen bat erabiltzen ari naizela; izen hori izen zenbakarri batez aldatuko bagenu, adibidea ez-gramatikala litzateke erabat. Gramatikaltasuna *bat* edo *batzuk* erabiliz berreskuratuko genuke.

- (ii) a. *Bada gizona gelan   b. *Badira gizonak gelan

(15b) adibidean *gizon* izen zenbakarria erabiliko bagenu, adibidea ez litzateke txarra, baina irakurketa argiro lokatiboa litzateke, eta ez existentziala; hau da espainierazko (iii) adibidea *en la habitación está el hombre* itzuliko genuke, eta ez *en la habitación hay un hombre*.

- (iii) Gelan gizona dago

¹⁴ Eskerrak Battittu Coyos eta Maider Bedaxagarri zubererako datuekin laguntzeagatik.

¹⁵ Gándara & Santazilia (2007: (14))-tik hartutako adibidea.

(i) Subjektua

- (19) a. Ergatiboa: *Ikaslek hori egin dü / Iksleek hori egin düe
- b. Absolutiboa: *Ikasle jin da / Iksleak jin dira

(ii) Zehar objektua:

- (20) *Ikasleri librü eman deiot / Iksleei librü eman deiot

Era berean, IBak ezin daitezke espezie mailako predikatu batekin konbinaturik agertu (ikus (9)). Horietan IBak izenak denotatzen duen espeziearen osotasunari egiten dion erreferentzia (eta irakurketa intentsional bat bultzatzen du).

- (21) a. Lehu*(-ak) desagertzero dira
- b. Nitrojeno*(-a) paketa da gure lürraldean

Ezinezkoa da ere IBak perpaus generiko deituetan erabiltzea; ikus Carlson & Peltier (1995).

- (22) a. Gatü*(-a) intelijent da
- b. Nik errespetatzen düüt erakale*(-ak)

Buelta gaitezen berriro ere zubereraz (eta erronkariaraz) IBak erabil daitezkeen testuinguruetara, hau da, buelta gaitezen (17)ko adibideetara. Pentsa genezake irakurketa existentzial deitu hau pluraltasunarekin loturik legokeen irakurketa dela. Beste modu batera esanda, pentsa genezake IB bat erabiltzen dugunean izenak denotatzen duen multzoak elementu bat baino gehiago izan behar duela perpausa egiazkoa dela esateko. Eta ez litzateke hau zentzugabea izango, kontuan izanda espainierako zein ingeleseko (irakurketa existentziala bultzatzen duten) IBak -s plural markarekin agertzen direla eta mendebaldeko euskaretan irakurketa existentziala lortzeko pluraleko -ak erabiltzen dela (10)eko adibideetan ikusi ahal izan dugunez. Masa izenetan -a erabiliko genuke, baina Etxeberria (2005, 2007) lanei jarraituz asuminen dut masak numeroari dagokionez neutroak direla, hau da, ez dutela inolako numero morfolo-giarik; ikus baita Delfitto & Schrotten (1991), Doetjes (1997), Dayal (2004), Krifka (2004) ere, beste askoren artean.

Pentsatzeko modu hau ez da zuzena, alabaina; izan ere, (17)ko adibideetako izenek lortzen duten irakurketa existentzialesan ez du haien pluraltasunak edo singular-tasunak axola. Benetan axola duena (hiztunaren aburuz hori delako garrantzitsua kasu honetan) izen horrek mundu errealean erreferentzia zehatzik ez izatea da (es-painierako zein ingeleseko IBekin gertatzen den bezala). Honen aldeko ebidentzia hu-rrengo adibideetatik letorke: zuberotar bati (23)ko ingeleseko, frantseseko edo espai-nierako perpausa euskarara itzultzeko eskatuko bagenio, jasoko genukeen erantzuna (24)koa litzateke.

- (23) a. Do you have *children*?   c. ¿Tienes hijos?
- b. Est-ce que vous avez *des enfants*?

- (24) Badüzü haur?¹⁶

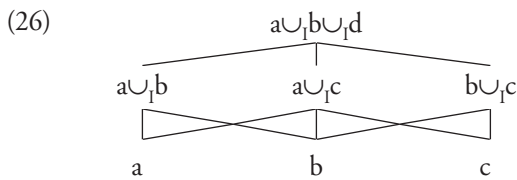
¹⁶ Testuinguru honetan posible da ere IBaren ordeaz partitiboa erabiltzea, hau da, *badüzü haurrik?* Aukera naturalena IBarena da, halere. Ikus 2.2.

Garrantzia duena, halere, ez da hainbeste zuberotar batek (23)ko adibideari emango liokeen itzulpena, baizik eta (24) bezalako perpaus bati emango liokeen erantzuna. Demagun haur bakarra duela zuberotar horrek. IB batek pluraltasuna denotatuko balu, haur bakardun zuberotar horren erantzunak ezezkoa behar luke izan (haur bakar batek ez baitu pluraltasunik denotatzen); baina ez da horrela gertatzen eta, haur bakarra izan arren, erantzuna baiezkoa izango da.¹⁷

Honen aldeko beste adibide argi bat (25)ekoa genuke. Demagun Gizarte Segurantzako bulego batean sartu eta haur bakardun zuberotarrak (25)eko adibidea duen kartel batekin egiten duela topo. Dudarik gabe, eta nahiz eta haur bakarra izan, zuberotar horrek kartelari egingo lioke kasu eta ezkerreko ilaran jarriko litzateke. Honek ez luke horrela izan behar IBak plurala denotatuko balu.

(25) Haur badüzü, jar zite ezkerreko herrokan

Azken batean, zera ari gara esaten: IBek *saretxo* oso bat denotatzen dute,¹⁸ eta ez dio axolarik elementu bati, i.e. atomo bati, edo pluraltasun bati egiten zaion erreferentzia.

Aipatu berri dugun zubererako IBen distribuzioak eta artikularen erabilera ezak hizkuntza erromantzeen portaera dakarkigu gogora (batzuen behinik behin). Espainieraz, adibidez, IBak posible dira argumentu posizioan, baina objektu zuzeneko posizioan bakarrik, (27a-b) adibideek —izen zenbakarri batekin eta masa izen batekin, hurrenez hurren— erakusten duten bezala. Aditzaren ondorengo subjektu posizioan ere ager daitzke (27c): (Ikus Bosque 1996 espainierako IBen inguruan. Baita 9. oin-oharra ere).

- (27) a. Juan ha comido patatas   c. Llegaron estudiantes
 b. Mikel ha bebido café

(27)ko IBek, zubereran gertatzen den bezalaxe, interpretazio *existentziala* deitua lor dezakete bakarrik.

Subjektu posizioan, berriz, D-ren presentzia beharrezkoa da esaldia gramatikala izango bada (28). Ikus Bosque (1996: 73):

- (28) a. *(Los) médicos trataron de salvar al niño que se moría
 b. *(Los) estudiantes han comido patatas
 c. *(Los) dinosaurios están extintos

¹⁷ Ingeleseaz, frantsesez eta espainieraz ere erantzun berdina emango genioke (23)ko galderari. Honek erakutsiko liguke zubererako IBak beste hizkuntza horietako plural biluziak eta masak bezala portatzen direla.

¹⁸ Izen batek parte-osotasun egitura bat duela adierazteko moduetako bat *saretxo* (*lattice*) egitura da (Link 1983). Saretxoak partzialki ordenaturiko multzoa da; adibidez (26) adibidean a, b eta d indibiduo atomikoak izango dira, $\cup_1$ indibiduen batuketara operatzailea da, eta marrek *-ren parte* antolaketa bat adierazten dute $\leq$.

Antzekotasunak antzekotasun, bada desberdintasun esanguratsu bat zubererako eta hizkuntza erromantzeetako IBen artean: numero marka. Espainierako IB pluralak (ez horrela masa izenek) *-s* pluralgilearen presentzia ezinbestekoa badute ere (29), zubererako IBak benetako IBak dira eta inolako markarik gabe agertzen zaizkigu (29):^{19,20}

- (29) a. Espainierako IBak: *patata-s, leone-s, estudiante-s, (vino)...*
 b. Zubererako (eta erronkarierako) IBak: *behi, ardi, mando, (arno)...*

Atal honetan, *-a* artikulua definituaren erabileraren deskribapen orokor bat egin dugu lehenengo eta gero euskara batzuek ematen dioten erabileran zentratu gara. Ikusi dugunez, zenbat eta ekialderago etorri, orduan eta gutxiago erabil daiteke artikulua. Mendebaldean artikulua definitua beharrezkoa da argumentu posizio guztietan (ikus 1.1. ataleko 6. oinoharra); hori ez da horrela zubereraz eta erronkarieraz, non IBak erabil daitezkeen, betiere objektu zuzen posizioan (ikus 1.2 atala).

Ondoko atalean *-rik* partitiboak zenbait euskaratan erakusten duen portaera azaltzen saiatuko naiz. Lehenengo *-rik* partitiboaren deskribapen orokor (ez-oso) bat egingo dut eta, gero, sarreran aipaturiko mendebalde/ekialdeko euskaren arteko banaketa eginez *-rik* partitiboak erakusten dituen erabilera desberdinen berri emango dut.

3. *-rik* partitiboa

Autore askok tratatu izan dute *-rik* artikulua bezala: ikus Larramendi (1727), Azkue (1905), (1923), besteren artean; ikus de Rijk (1972) erreferentzia historikoetarako. Hala bada —eta egia da sintaktikoki artikulua baten pare portatzen dela; halere, ez naiz eztabaida honetan barneratuko— artikulua berezi bat behar du izan, ezin baitu beste kasu markarik hartu. Lan honetan *partitibo* termino neutroa erabiliko dut *-rik* atzizkiari erreferentzia egiteko garaian, hainbat gramatika tradizionalek aurretik erabili izan duten bezala; ikus Lafitte (1962).²¹ Partitiboa objektu zuzen iragankorrei (30) eta subjektu ez-iragankorrei (31) lotzen zaie bakarrik eta “polaritate elementu” baten pare portatzen da polaritatezko testuinguruetan bakarrik agertuz.

- (30) a. Martxelek ez du baloi-rik ekarri   c. *Katu-rik ez du jan arratoi-rik
 b. Maia-k ez du ardo-rik edan
- (31) a. Aralarren ez da hildako animalia-rik azaldu
 b. Bilerara ez da irakasle-rik etorri

¹⁹ Ikus Etxeberria & Etxepare (2009), non propietate honen azalpen posible bat aipatzen den.

²⁰ Zubererako IBen portaera honek ageriko antzekotasunak erakusten ditu koreera, japoniera, dene sulinera, eta azken finean artikulurik gabeko hizkuntzetako IBen portaerarekin. Alde nabari bat zera da, beste hizkuntza horiek ez bezala, zubererak badituela artikulua, bai definituak bai indefinituak. Ez naiz antzekotasun/desberdintasun hauek zein diren azaltzera pasako. Ikus Manterola (2009) gerturatze baterako; ikus baita Etxeberria (prestatzen) ere.

²¹ Partitiboaren sorrera atzizki ablatiboari loturik dago (ikus de Rijk 1996). Esaterako, ekialdean *-rik* forma erabil daiteke kasu batzuetan *-tik* atzizkiaren ordez. Gainera, *-rik* partitiboa *-tik* ablatiboaren zentzuarekin euskara guztietan produktiboa den adizlagun egituretan ager daiteke: *mendi-rik mendi, abo-rik abo, ate-rik ate*, e.a.; ikus baita de Rijk (2007) ere.

Esan izan da (de Rijk 1996, Etxepare 2003) *-rik* atzizkiaren esanahiak, izenak denotatzen duen horren erreferentzia zehaztugabea dela adierazi nahi duela eta kantitate zehaztugabe bati egiten diola erreferentzia. Halere, esan behar da zehaztugabetsuna izenak denotatzen duenari loturik dagoela, hau da, hiztunak dakiena da izenak denotatzen duen multzotik batere elementurik ez dagoela, ez dela azaldu edo ez dela etorri, eta ez zaio inporta zenbat elementuk —batek, bostek, hamarrek edo milak— osatzen duten multzo hori. Beraz, badirudi, IBek bezala (1.2 atala), partitiboak ere *saretxo* osoari egiten diola erreferentzia (ikus (26) adibidea).

Honako testuinguru hauetan (beste batzuen artean) ager daiteke partitiboa; ikus de Rijk (1972), (1996), Trask (2003) eta Etxepare (2003) erabileraren deskribapen oso baterako: (i) ezezko perpausetan (30)-(31); (ii) perpaus existentzialetan (32a); (iii) bai/ez galderetan (32b); baldintzazko esaldien protasian (32c); (iv) *baino lehen* perpausetan (32d); (v) *gabe* perpausetan (32e); (vi) superlatiboetan (32f); (vii) kuantifikatzaile batzurekin (32g).

- (32) a. Bada atzerritar-rik Donostian!²²
 b. Goxoki-rik nahi al duzu?
 c. Taxi-rik lortu nahi baduzu, hobe duzu ilara honetatik ez mugitu
 d. Tontakeria-rik egin baino lehen, joan zaitetz etxera
 e. Diru-rik gabe atera naiz etxetik
 f. Jostailu-rik politena nik ekarri dut gaur
 g. Zeresan-ik asko / gizon-ik aski / lagun-ik franko / Esker-rik asko!

Lan honetan partitiboaren lehenengo hiru erabileretan oinarrituko naiz bereziki, gainontzekoak alde batera utziz. Era berean, ez ditut kontuan izango partitiboa partizipioekin —*Jon gaixorik dago* de Rijkek (1972) *stative -rik* deitzen duena— eta *-en* konplementatzailearekin (*ez dut uste azalduko direnik*) agertzen duten kasuak.

Partitiboa, *-a(k)* artikulua definituaren irakurketa existentzialen (kasu absolutibokoak) ezezko ordeko moduan definienezake (ikus Irigoien 1985, de Rijk 1972). Aurrera segi aurretik, utzidazue de Rijkek (1972: 140) dioenaren gainean zehaztapen-ohar bat egiten: haren esanetan (33a)ko euskarako perpausak (33b)ko ingeleseko itzulpena jasoko luke. (33a) perpausaren ezezko zuzen bezala (33c) proposatzen du non partitiboa erabiltzen den; (33d) berriz, ez litzateke (33a)ren ezezko zuzena, *-a* artikulua kasu horretan irakurketa definitua bakarrik emango ligukeelako.²³

- (33) a. Ijito-a ikusi degu (de Rijk 1972: (6a))
 b. We have seen A gipsy
 c. Ez degu ijito-rik ikusi (de Rijk 1972: (7a))
 d. Ez degu ijito-a ikusi (de Rijk 1972: (8a))

²² Egitura hauek harridurazko perpausak direnean bakarrik dira onargarri; ikus de Rijk (1972). Azpimarratu nahi nuke perpaus honek lortzen duen interpretazioa *bada atzerritar askopila bat Donostian* perpausaren pareko dela; ikus (16) adibidea. Izenari adjektibo bat gehituz gero, perpausak ez du zertan harridurazkoa izan: *ardo onik badute tabernan honetan / gizon onik bada Euskal Herrian* (ikus de Rijk 1972: 178; ikus baita Euskaltzaindiaren 30. araua ere).

²³ de Rijkek (2007: 292) (33)ko adibideen ordeko masa izen bat duen adibide bat erabiltzen du, lan honetako (35) adibidearen parekoa litzatekeena. Dioena, hemen (35)i buruz esango dugunaren pareko da.

1.1 atalean erakutsi dudan bezala, *-a* singularrekoak testuinguru jakin batzuetan (estereotipatuak, jabegotasunarekin hertsiki lotuak) baino ez dezake interpretazio existentzialik jaso —ik. (11)-(12)— eta (33a)koa ez da inolaz ere horietako testuinguru bat. Ondorioz, (33a) esaldia D definitua duen hizkuntza batera itzuli beharko bagenu D definitu hori erabili beharko genuke nahi eta nahi ez *ijitoa*-ren interpretazio posible bakarra definitua eta espezifiko delako; beraz, ingeleseko itzulpen zuzena *we have seen the gipsy* litzateke (eta ez (33b)koa, zeinak baduen euskaraz pareko zuzen bat: *ijito bat ikusi dugu*). Ildo beretik, (33a)ren ezezko zuzena (33d)koak behar luke izan, erreferentzia zuzena duen *ijito* bati buruz ari baikara.

Beraz, aurreko adibideekin argi geratzen da partitiboa ezin erabili daitekeela irakurketa definitu eta espezifiko bultzatzen duten elementuen ezezko moduan —eta singularreko *-a* artikulua irakurketa hauxe bultzatzen du izen zenbakarriekin konbinatzen denean. Gauza bera gertatzen da artikulua definituaren pluraleko *-ak* formarekin ere (34a): plurala definitu eta espezifiko moduan interpretatzen bada, ezezko formak ere *-ak* definitu plurala erabiliko du (34b); aldiz, plurala modu existentzian interpretatzen bada —eta gogoan izan irakurketa hau objektu zuzeneko posizioan bakarrik lor daitekeela; ikus 1. atala eta Artiagoitia (2002), (2004), Etxeberria (2005), (2007)— ezezkoak *-rik* partitiboa erabiliko du, (34c) adibidean adierazten den bezala:

- (34) a. Bittor-ek ikasle-ak ikusi ditu [definitua / existentziala]
 b. Bittor-ek ez ditu ikasle-ak ikusi [definitua / *existentziala]
 c. Bittor-ek ez du ikasle-rik ikusi [*definitua / existentziala]

Jokamolde berdin-berdina erakusten du DS pluralaren ordez *-a* artikulua definitu masa izen batekin konbinatzen dugunean.²⁴ Horrela, (35a) anbigua da, irakurketa definitua zein existentziala har baititzake: irakurketa definituan ardo jakin batez ari gara, aurretik aipatu duguna esaterako; irakurketa existentzian, berriz, ez gara ez ardo jakin batez ezta ardo kantitate jakin batez ere hizketan ari. Ezezko perpausa irakurketaren arabera aldatzen da: *-a* artikulua duen (35b) da irakurketa definituaren ezezkoa eta *-rik* partitibodun (35c) irakurketa existentzialaren ezezkoa:

- (35) a. Ricardo-k cognac-a edan du [definitua / existentziala]
 b. Ricardo-k ez du cognac-a edan [definitua / *existentziala]
 c. Ricardo-k ez du cognac-rik edan [*definitua / existentziala]

Laburbilduz, oro har ondorengoak lirerateke euskarako *-rik* partitiboaren propietateak: (i) artikulua definituaren interpretazio existentzialaren ezezko bezala erabiltzen da testuinguru jakin batzuetan (zeinak euskara batzuetan aldatzen diren); (ii) izenak denotatzen duen horren erreferentzia zehaztugabea dela adierazten du eta kantitate zehaztugabe bati egiten dio erreferentzia.

Pasa gaiten orain euskal hizkeretan elementu honek duen portaera eta erabilera ikustera; gogoan izan aurretik aipatu ditudan erabileretatik hiru bakarrik hartuko ditudala kontuan: ezezko perpausak, bai/ez galderak eta baldintzazko esaldien protasia.

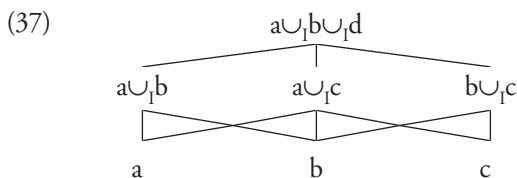
²⁴ Ikus 1.2 atala, non masei buruzko eztabaida labur bat baden. Atal horretan aipatu da masak neutroak direla numeroari dagokionez eta, ondorioz, esan da *-a* artikulua artikulua definitua baino ez dela. Ikus Etxeberria (2005, 2007) honen gaineko eztabaida luze eta aldeko argudioen aurkezpen baterako. Era berean, ikus baita 9. oin-oharra.

3.1. *-rik* Bizkaia eta Gipuzkoan zehar

Euskara hauetan partitiboari ematen zaion erabilera aurreko atalean deskribatu-takoarekin bat datorrela esan genezake. Horrela, *-rik* partitiboa artikulatuaren irakurketa existentzialaren (pluralen eta masen) ordezkio bezala erabiliko genuke polaritatezko testuinguruetan.

- (36) a. Ez dugu baloi-rik/ardo-rik erosi   b. Erosi al duzue baloi-rik/ardo-rik?
c. Goxoki-rik/ardo-rik nahi baduzu, ez mugitu hemendik

Gorago esan dugun bezala, partitiboaren esanahiak adierazten du izenak denotatzen duen horren erreferentzia zehaztugabea dela, eta kantitate zehaztugabe bati egiten dio erreferentzia. Bestela esanda, hiztunak adierazi nahi du ez dela izenak denotatzen duen multzotik batere elementurik erosi, eta ez du garrantzitsutzat jotzen multzo hori zenbat elementuk osatzen edo osatuko duten, batek, hamarrek edo milioi batek. Gauzak horrela, partitiboak (zubererako IBek bezala —ikus 1.2 atala—) izenak denotatzen duen *saretxo* osoari egiten dio erreferentzia (gogoan izan asumitzen dudala masa izenek ere atomo maila dutela, ikus 9. oin-oharra). Honen ondorio da autore batzuek *-rik* partitiboa singularreko formen —(33)ko *ijitoaren*— ezezkotzat ere hartzea; ondorio okerra, erakutsi dugunez.

Euskara hauetako partitibodun izenak *saretxo* osoari egiten badio erreferentzia, sor dakigukeen galdera bat ondokoa da: beste modurik ba ote dago euskara hauetan *saretxo* osoari erreferentzia egiteko, zubereraz IBekin gertatzen den bezala? Posible ote zaio pluraleko *-ak* artikulatuaren beraren irakurketa existentzian *saretxo* osoari erreferentzia egitea?

Galdera haui eman beharko geniekeen erantzuna baiezkoa dela esango nuke. Egia da hasiera batean erantzunak ezezkia behar duela izan ematen duela. Besterik gabe, (24)ko eta (25)eko adibideak hartzen baditugu eta euskara hauetan nola esango genituzkeen galdetuko bagenio gure buruari, burura etorriko litzaizkigukeen lehenengo perpausak (38) eta (39)koak lirarteke hurrenez hurren.

(38) Baduzu haurrik?

(39) Haurrik baldin baduzu, jar zaitetz ezkerreko ilaran

Lehenengo esaldiari baiezko erantzuna emango genioke haur bakar bat izango bagenu, eta norbaitek (39) esango baligu ezkerreko ilaran jarriko ginatke haur bakar baten guraso bagina. Beraz, goraxeago esan dudanari helduz, partitiboak *saretxo* osoari erreferentzia egiten diola mantenduko genuke. Partitiboa testuinguru jakin batzuetan erabiltzen dugula jakinda, pentsa genezake baiezko perpausetan artikulatuaren irakurketa existentzialak *saretxo* osoari erreferentzia egiteko gaitasuna izan behar lu-keela; pentsatzeko modu hau zuzena dela uste dut. Hasteko, euskara hauetako hiztun

batzuek ez dute erabat txartzat jotzen (38)-(39) perpausen esanahi berdina mantenduz *-ak* erabiltzea *-rik* atzizkiaren orde: *badituzu haurrak? Haurrak baldin badituzu, jar zaitetz ezkerreko ilaran.*²⁵ Hau horrela bada, haur bakar bat izateak balioko luke bi kasuetan. Gainera, (40a-b) perpausetako DS definitu pluralak diren *kruasanak* eta *ahateak* DS-ek ez diote nahi eta nahi ez pluraltasun bati erreferentziarik egin beharrik eta izan liteke Pakok kruasan bakarra jatea edo guk ahate bakarra ikustea.

- (40) a. Pakok kruasanak jaten ditu gosaltzeko²⁶ (Artiagoitia 2002: (13))
b. Goazen ahateak ikustera

Adibide hauek erakutsiko ligukete artikulua definituaren irakurketa existentzialak ere saretxo osoari egiten diola erreferentzia.

Hurrengo atalean Lapurdiko eta Zuberoako (eta Behe-Nafarroako) euskaretan partitiboari ematen zaion erabilera ikustera pasako naiz.

3.2. *-rik* Lapurdin eta Zuberoan

Lapurdiko euskaran partitiboari ematen zaion erabilera aurreko ataleko euskaretan ematen zaiona baino murriztuagoa da. Lapurdin, partitiboa ezezko perpausetan baino ez da erabiltzen; bai/ez galderetan eta baldintzazko perpausetan artikulua definitu plurala erabiliko genuke (ikus 25. oin-oharra).

- (41) a. Ez dugu baloi-rik erosi
b. Erosi al dituzue baloi-ak?
c. Goxoki-ak nahi badituzu, ez mugitu hemendik

Espero den bezala, partitiboak saretxo osoari egiten dio erreferentzia eta izenak denotatzen duen horren erreferentzia zehaztugabea dela adierazten du. Antzeko zerbait gertatzen da pluraleko artikulua definituarekin eta kasu honetan ere zehazgabatasunak izango du garrantzia, izenak elementu bakar bati edo pluraltasun bati egin diezaiokeelarik erreferentzia, i.e. saretxo osoa denotatuko du. Hau, are argiago ikusten da hurrengo adibideetan.

- (42) a. Haurr-ak badituzu?
b. Haurr-ak badituzu, jar zaitetz ezkerreko ilaran²⁷

²⁵ Masa izen batekin konbinatzen den *-a* artikulua definituak ere, esaterako, *ogia* edo *ardoa* izenetan, saretxo osoari egiten dio erreferentzia. Gogoratu *ogia* bezalako zerbait neutroa dela numeroari dagokionez (baina atomikoa izango da, modu lausoa bada ere).

²⁶ Aditzaren aspektuak ere badu zeresanik plural existentzialen interpretazio honetan; *jaten ditu* orde *jan ditu* erabiliko bagenu, *Pakok kruasanak jan ditu gosaltzeko, kruasanak* DS-ak pluraltasuna denotatuko luke.

²⁷ Elkarrizketatu ditudan hiztun gehienek (42)ko perpausak hartuko lituzkete (23)ko perpausen itzulpen zuzentzat. Halere, badira hiztun batzuk partitiboa lehenengo aukera bezala erabili zutenak. Era berean, aipagarria da bai/ez galderetan partitiboa naturalago erabili baina artikulua definitua onar dezaketenek desberdintasun bat aurkitzen dutela (i) eta (ii) perpausen artean.

- (i) Baduzue ogi-a? (ii) Baduzue ogi-rik?

Ogirik partitiboa errazago erabiliko lukete galdera okindegi batean egingo balute, non espero izatekoa den ogia saltzeko izatea; (i) perpausa aldiz, errazago erabiliko omen lukete gasolindegri batean, non ogia saldu dezaketen baina ez den segurua hori gertatzea. Egoera neutro batean, (i) erabiliko lukete.

Bi perpaus hauek espainierako *¿tienes hijos?* eta *si tienes hijos, ponte en la fila de la izquierda* perpausen baliokide lirateke eta *haurrak* existentzialki interpretaturiko artikulua definitudun DS-a.

Lapurdiko partitiboaren erabilera frantsesaren eragin zuzena nabari da. Frantsez, “*de négatif*” partitiboa ezezko testuinguruetan (eta objektu zuzeneko posizioan) bakarrik ager daiteke (ikus Heyd 2003).²⁸

(43) Je n’ai pas d’enfants

De ezezkoaren erabilera ez da zuzena bai/ez galderetan ez eta baldintzazko perpausen protasian ere, eta kasu horietan frantseseko *des/du* D partitiboak deituak erabiliko genituzke.

(44) a. Est-ce que vous avez DES enfants?

b. Si vous avez DES enfants, mettez-vous sur la file de gauche

Ohar zaitezte (43)ko *d’enfants* eta (44)ko *des enfants* sintagmen irakurketa existentzialekin (besterik ez dezakete lor; euskarako artikulua definituak ez bezala, zeinak irakurketa definitua ere lor dezakeen) erreferentzia zehaztugabea egiten ari garela izenak denotatzen duen horri, hau da, saretxo osoari egiten arituko ginatete erreferentzia. Eta azken batean, frantsesegitua hauekin lortzen dugun emaitza, Lapurdiko euskararen *-rik* partitiboaren eta artikulua definitu pluralaren irakurketa existentzialarekin lortzen dugu. Eman lezake, beraz, garai batean partitiboaren erabilera zabala goa izan zitekeela euskara honetan —ikus, adibidez, Lafitte (1944), non esaten den ezezko testuinguruez aparte, bai/ez galderetan eta baldintzetan ere erabil zitekeela— eta frantsesaren eraginez haren erabilera ezezko testuinguruetara murriztuz joan dela. Garrantzia duen beste puntu bat hau da: *des/du* partitiboaren eta euskarako artikulua definituaren irakurketa existentzialaren erabilera portaera oso antzekoa erakusten dute, berdina ez esatearren (ikus Etxeberría 2005, 2007).

Zuberoako euskararen, Lapurdiko euskararako deskribatu ditudanaren oso antzera dira kontuak *-rik* partitiboari dagokionez (hiztun batzuen arabera behintzat). Printzipioz, partitiboa ezezko testuinguruetan baino ez genuke erabiliko; aldiz, bai/ez galderetan eta baldintzazko perpausetan IB bat erabiliko genuke (ikus (24)-(25)).

(45) a. Ez dügü balu-rik erosi

b. Balu erosi düzüeia?

c. Huntto nahi balin badüzü, ez zitila hebentik igi

Lehenago aipatua dudana bezala (ik. 1.2 atala), (45)ean bai *baloirik* partitiboak baita *balu*-k ‘baloi’ eta *huntto*-k ‘ontto’ IBek saretxo osoari egiten diote erreferentzia. Ez da, beraz, izenek denotatzen dutenaren pluraltasuna edo singularitasuna axola duena; benetan axola duena da izen horrek mundu errealean erreferentzia zehatzik ez izatea.

Halere, ez dirudi Zuberoako hiztun guztiak hemen goran esandakoarekin ados egongo lirakeenik: Casenave-Harigile (2006) edo Etxebarne (2006) zuberotarraren gramatikek diotenaren arabera, partitiboaren erabilera ez da mendebaldeko erabilera asko aldentzen eta ezezko perpausaz aparte, bai/ez galderetan eta baldintzazko perpausetan ere erabiltzen omen da (baita beste zenbait kasuetan ere, ikus (32)).

²⁸ Zenbatzaile ahul batzuekin ere agertzen da *de* partitiboa: *beaucoup d’étudiant, beaucoup de livres, peu de femmes*, etb. Ikus adibidez Doetjes (1997, 2004). Erabilera honetaz ez naiz arduratuko.

Momentu honetan, datu falta dela eta (nire partetik, noski), ez naiz gai sistema baten (-rik ezezkoetan bakarrik erabiliko lukeena) edo bestearen (-rik modu zabaloan erabiliko lukeena) aldeko argudioak emateko.²⁹ Baliteke gaur egun ekialdeko euskaretan (eta baita neurri batean mendebaldekoetan ere, ikus 2.1 atala) bi sistema hauek elkarrekin bizitzen egotea. Gauzak horrela badira, momenturen batean sistema bat besteari gailenduko zaiola pentsa genezake, eta apustu egingo nuke gailenduko den sistema deskribatu dudanetik lehenengoa izango dela, hura non partitiboak ezezko testuinguruetan bakarrik erabiltzen den (hau da, frantsesaren antza gehien duen sistema) eta, ondorioz, DS plural irakurketa existentzialdunak (Lapurdin) eta IBak (Zuberoan) -rik partitiboari lekua kenduko dioten. Honetan argi pixkat bat emango digute euskal hizkeren sintaxia aztergai duten proiektuek, hala nola *Towards a Syntactic Atlas of the Basque Language* (<http://www.iker.cnrs.fr/~tsabl-towards-a-syntactic-atlas-of-.html?lang=fr>) edo *Syntactic micro-variation in Basque: a theoretical and typological approach* (<http://basdisyn.net/>).

Aipamen bibliografikoak

- Artiagoitia, X., 1997, «DP predicates in Basque», in A. Taff (arg.), *University of Washington Working Papers on Linguistics* 15, 161-198.
- , 2002, «The functional structure of Basque noun phrases», in X. Artiagoitia et al. (arg.), *Erramu Boneta: Festschrift for Rudolf P. G. de Rijk, ASJU-ren Gehigarriak*, Bilbo: 73-90.
- , 2004, «Izen-Sintagmaren birziklatzea: IS-tik izenaren inguruko funtzio-buruetara», in Albizu, P. & B. Fernández (arg.), *Euskal Gramatika XXI mendearen Atarian: Arazo Zaharrak, Azterbide Berriak*, UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz: 13-38.
- Azkue, R. M., 1905, *Diccionario vasco-español-francés*, Bilbo.
- , 1923, *Morfología Vasca*, Bilbo: La Gran Enciclopedia Vasca. [Edizio berria: 1969.]
- Bosque, I., 1996, *El sustantivo sin determinación*, Madril: Visor Libros.
- Bosveld-de Smet, L., 1997, *On mass and plural quantification. The case of French des/du -NPs*, PhD diss., University of Groningen.
- Carlson, G., 1977, *Reference to kinds in English*, PhD: UMass, Amherst.
- & J. Pelletier, 1995, *The generic book*, Chicago: University of Chicago Press.
- Casenave-Harigile, J., 2006, *Xiberotar gramatika llaburra*, Maule: Sü Azia.
- Chierchia, G., 1998, «Plurality of mass nouns and the notion of “semantic parameter”», in S. Rothstein (arg.), *Events and Grammar*, Dordrecht: Kluwer, 53-103.
- , 2009, «Mass nouns, vagueness and semantic variation», eskuizk., Harvard.
- Coyos, B., 1999, *Le parler basque souletin des Arbailles: Une approche de l'ergativité*. Paris: L'Harmattan.
- Dobrovie-Sorin, C., T. Bleam & M. T. Espinal, 2006, «Bare nouns, number and types of incorporation», in S. Vogeleer & L. Tasmowski (arg.), *Non-definiteness and plurality*, Amsterdam: John Benjamins, *Linguistics Today*, 51-79.
- Eguren, L., 2005, «Marcas de predicación en vasco», in B. Fernández eta I. Laka (arg.), *Andolin gogoan: Essays in Honour of Professor Eguzkitza*, 233-250. UPV/EHU, Bilbo.

²⁹ Ez dut inolaz ere Casenave-Harigile eta Etxebarne autoreen datuen zuzentasuna dudan jartzen, ez dezala inork pentsa horrelakorik, baina galdetu dieidan hitzunen gandiak jaso ditudan datuak begiratu eta autore hauen emaitzekin bat ez datozela ikusita, azterketa sakonago bat egin nahi nuke.

- , 2006, «Non-canonical uses of the article in Basque», in M. J. Hauser et al. (arg.), *Proceedings of the 32nd Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley.
- Espinal, T. & L. McNally, 2007, «Bare singular nominals and incorporating verbs», in G. Kaiser eta M. Leonetti (arg.) *Proceedings of the 3rd "ereus Workshop*. Universität Konstanz Arbeitspapier 122, 45-62.
- Etxebarne, J., 2006, *Xiberotar gramatika*, Maule: Sü Azia.
- Etxeberria, U., 2005, *Quantification and domain restriction in Basque*, PhD diss., UPV/EHU & HiTT.
- , 2007, «Existentially interpreted definites», in Puig-Waldmuüller, E. (arg.), *Proceedings of Sinn und Bedeutung 11*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra: 229-243.
- , 2008, «On quantification in Basque and on how some languages restrict their quantificational domain overtly», in Matthewson, L. (arg.), *Quantification: A crosslinguistic perspective*. Emerald: 225-276.
- , 2009, «Contextually restricted quantification in Basque», in Giannakidou, A. & M. Rathert (arg.), *QP Structure, Nominalizations, and the Role of DP*, Oxford: Oxford U. P. Oxford Studies in Theoretical Linguistics Series.
- , Prestatzen, *Nominal expressions in Basque*, Ms. IKER-CNRS.
- & R. Etxepare, 2009, «Zenbatzaileak komunizatzen ez direnean: Hiru sistema», *Lapur-dum* 13, UMR 5478: CNRS (Université Michel de Montaigne Bordeaux III-UPPA) Département Interuniversitaire d'Études Basques de Bayonne.
- & A. Giannakidou, 2009, *Contextual domain restriction across languages: Definiteness, indefiniteness, and the structure of QP*. Ms. IKER-CNRS & U. Chicago.
- Etxepare, R., 2003, «Negation», in *A Grammar of Basque* (J. I. Hualde eta J. Ortiz de Urbina, arg.), 387-421. Mouton de Gruyter, Berlin.
- Euskaltzaindia, 1993, *Euskal Gramatika Laburra: Perpaus Bakuna*, Bilbo: Euskaltzaindia.
- Gándara, A. & E. Santazilia, 2007, «Zehaztapen batzuk artikulua erabileraz Bourcier korpusean». UPV/EHU-ko eskuizkribua.
- Goenaga, P., 1980, *Gramatika Bideetan*, Donostia: Erein.
- , 1991, «Izen Sintagmaren Egituraz», in Lakarra, J. (arg.), *Memoriae L. Mitxelena Magistri Sacrum*, Donostia: UPV/EHU, 847-865.
- Heyd, S., 2003, *L'interprétation des Syntagmes Nominaux en «des» et «de» en Position Sujet et Objet. Généricité, Habitualité et Incorporation Sémantique*, Doctoral dissertation, Université Strasbourg II-Marc Bloch.
- Hualde, J. I. & I. Ortiz de Urbina (arg.), 2003, *A Grammar of Basque* de Gruyter: New York-Berlin.
- Irigoién, A., 1985, «Euskarako izen sintagma mugatzaileak gabekoez», *Euskera* XXX: 129-139.
- Kleiber, G., 1990, *L'article LE générique. La généricité sur le mode massif*, Genève-Paris: Droz.
- Krifka, M. et al., 1995, «Genericity: An introduction», in Carlson, G. eta F. Pelletier (arg.), *The Generic Book*, Chicago: University of Chicago Press, 1-124.
- Lafitte, P., 1944, *Grammaire Basque (Navarro-labourdin littéraire)*, Donostia: Elkar.
- Laka, I., 1993, «Unergatives that assign ergative, unaccusative that assign accusative», in Bobaljik, J. eta C. Phillips (arg.), *Papers on Case and Agreement I*, Cambridge, MA: MIT Working Papers in Linguistics, 149-172.
- Larramendi, M., 1727, *El imposible vencido. Arte de la lengua bascongada*. Salamanca.

- Link, G., 1983, «The Logical Analysis of Plurals and Mass Terms: A Lattice Theoretical Approach», in R. Bäuerle et al. (arg.), *Meaning, Use, and Interpretation of Language*, Berlin: Walter de Gruyter, 302-323.
- Manterola, J., 2006, «-a euskal artikulatu definituaren gainean zenbait ohar», in *Studies in Basque and Historical Linguistics in Memory of R. L. Trask-R. L. Trasken oroitzapenetan ikerketak euskalaritzaz eta hizkuntzalaritza historikoaz* (J. A. Lakarra eta J. I. Hualde, arg.), 651-676. Gipuzkoako Foru Aldundia-UPV/EHU, Donostia-Bilbo (Supplements of *ASJU*).
- , 2007, «-a morfemaren erabilera (eza) ekialdeko euskaretan», in J. Gorrotxategi et al. (arg.), *Koldo Mitxeleren Katedraren II. Biltzarraren Aktak*, Vitoria-Gasteiz. Prentsan.
- , 2009, «-a and *bat* Basque articles and recent contact theories». Eskuiz.: UPV/EHU.
- Matushansky, O., 2005, «Iraqi head seeks arms: Are bare nouns created equal?», Paper presented at the Bare Workshop, Utrecht.
- McNally, L., 2004, «Bare plurals in Spanish are interpreted as properties», *Catalan Journal of Linguistics* 3, 115-133.
- Milsark, G., 1977, *Existential Sentences in English*. Garland Publishing Inc., New York.
- de Rijk, R. P. G., 1972, «Partitive assignment in Basque», *ASJU* 6: 130-173. [Reprinted in de Rijk 1998].
- , 1996, «On the origin of the partitive determiner», *ASJU* 30 [Reprinted in de Rijk 1998].
- , 1998, *De lingua vasconum: Selected writings*. UPV/EHU (Supplements of *ASJU* 43).
- , 2007, *Standard Basque: A Progressive Grammar*. Cambridge: MIT Press.
- Rodríguez, S., 2003, *Euskal artikulatuaren sintaxiaz*, manuscript, University of the Basque Country.
- Roodenberg, J., 2004, «French bare arguments are not extinct: The case of coordinated bare nouns», *LI* 35.2: 301-313.
- Santazilia, E., 2009, «Artikulatuaren 1895eko argazki bat VDM programaren bitartez». Eskuizk. UPV/EHU.
- Suñer, A., 1982, *Syntax and semantics of Spanish presentational sentece-type constructions*. Washington: Georgetown U. P.
- Ticio, E., 1996, «El morfema -a en vasco como marca de referencialidad», *Interlingüística VI*. AJL.
- Trask, L., 2003, «The Noun Phrase: Nouns, Determiners, and Modifiers; Pronouns and Names», in Hualde & Ortiz de Urbina (arg.), 92-134.
- Txillardegui, 1977, «L'emploi de l'indéfini en souletin», *FLV* 25: 29-54.
- Zabala, I., 1993, *Predikazioaren Teoriak Gramatika Sortzailean*. Ph.D. diss., UPV/EHU.
- , 2003, «Nominal Predication: Copulative Sentences and Secondary Predication», in Hualde & Ortiz de Urbina (arg.), 324-339.
- Zamparelli, R., 2000, *Layers in the Determiner Phrase*, PhD diss., University of Rochester.
- , 2002a, «Definite and bare kind-denoting noun phrases», in C. Beyssade et al. (arg.), *Romance Languages and Linguistic Theory 2000*, Amsterdam: John Benjamins, 305-342.
- , 2002b, «Dei ex machina: A note on plural/mass indefinite determiners». Eskuizk., Università di Bergamo.